

С.І. Липка
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗУХВАЛОСТІ, НАХАБСТВА В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті було визначено склад лексико-фразеологічної групи іменників на позначення зухвалості, нахабства в сучасній німецькій мові, використовуючи методичку В.В. Левицького, Н.Д. Капатрука та Л.В. Бистрової.

Ключові слова: *лексика, лексема, мовна картина світу, лексико-семантична група, синонім, парадигма, інвентаризація, іменник.*

This article deals with the problems of inventarisation of an uninvestigated lexico-phraseological group of substantives with the meaning impertinent in modern German. Some formal methods developed by V. Levitskiy, N. Kapatruck and L. Bystrova have been used.

Проблема системної організації лексики набуває останнім часом все більшої актуальності. Це зумовлено як теоретичними потребами сучасної лінгвістики, так і необхідністю подальшого удосконалення теорії і практики лексикографії. Якщо раніше в лексикографії використовувалися інтуїтивні дедуктивні синоптичні схеми, що виражали наївну картину світу (П. Роже, Р. Галліг та В. Вартбург, Ф. Дорнзайф), чи спроби її повної наукової репрезентації (Ю.М. Караулов, В.В. Морковкін), то тепер все актуальнішими стають роботи, присвячені окремим частиномовним семантичним класифікаціям, заснованим на індуктивному підході (від мовного матеріалу до його узагальнення)[5]. Об'єднання різночастиномовних класифікацій допомагає оптимально виразити номінативний простір, який позначають як "мовну картину світу" (МКС), що відповідає певній "концептуальній картині світу" (ККС). Під МКС ми розуміємо організовану сукупність понять, "які в мовній системі виражають за допомогою лексем наявні всюди взаємозв'язки та відносини між елементами дійсності і на цій основі взаємозв'язки між мовними поняттями" [1, 17].

Розуміння лексики як системи знайшло своє практичне втілення в дослідженні різних лексико-семантичних парадигм – синонімічних рядів, лексико-семантичних груп (ЛСГ), семантичних полів. Подальше вивчення лексики як системи вимагає детальної розробки всіх пов'язаних з цим процедурно-методичних прийомів, серед яких одним із найважливіших є вже найперший етап – виділення, тобто, інвентаризація групи [3, 75].

Проблеми, пов'язані з дослідженням лексико-семантичних груп, розглядалися вже багатьма лінгвістами. Це, наприклад, публікації М. Капатрука «Формалізована процедура дослідження лексики і перспективи її використання», Р.Угринюка «Інвентаризація лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові» [7], О.Комаріци

«Інвентаризація лексико-семантичної групи прикметників зі значенням «розсудливий» та декілька інших.

У статті ми визначили ЛСГ як семантичне об'єднання слів (парадигм) однієї частини мови [6, 49]. Дана стаття розглядає ЛСГ іменників сучасної німецької мови на позначення ЗУХВАЛОСТІ, НАХАБСТВА, семантична структура яких детально ще не досліджувалася. Тому новизна дослідження полягає в тому, що вперше в синхронії проводиться інвентаризація такої лексико-фразеологічної групи іменників на об'єктивних формалізованих основах.

Метою роботи є визначення складу лексико-фразеологічної групи іменників на позначення зухвалості, нахабства, за методикою, розробленою В.В. Левицьким, Л.В. Бистровою та М. Д. Капатруком [3, 75-78], яка широко репрезентується в публікаціях цієї школи.

Методика дослідження базується на інвентаризації лексичної мікросистеми, основою якої є ступінь близькості семантичних компонентів. Для визначення ваги компонента в тлумаченні використовується формула (1), за допомогою якої можна визначити вагу компонента в кожному зі слів отриманого списку [2, 88]:

$$W=(n+1)- r/n, (1)$$

де W – вага компонента, n - кількість компонентів тлумачення, r - порядковий номер компонента в словниковій статті.

Вага компонента може коливатися від нуля до одиниці. Чим ближча вага компонента до одиниці, тим він тісніше семантично пов'язаний з основним значенням домінанти.

У ході роботи з метою більшої об'єктивності було використано 10 словників (п'ять синонімічних і п'ять тлумачних словників сучасної німецької мови), за допомогою яких ми визначали середню вагу компонента за формулою

$$W_{\text{середнє}} = W_1+W_2 + \dots W_n/n, (2)$$

де $W_{\text{середнє}}$ – середня вага компонента, $W_1, 2, n$ - вага компонента в першому, другому, n - му словнику, n - кількість словників. Всі ці дані ми заносимо у таблиці.

Іменники на позначення ЗУХВАЛОСТІ ми поділили на дві групи – іменники, що позначають **осіб**, які своєю поведінкою проявляють зухвалість, нахабство, та іменники, що позначають зухвалу, нахабну **поведінку**.

Алгоритм інвентаризації складається із наступних етапів:

1. Визначення домінанти (імені) групи іменників (для тих, що позначають поведінку – **die Frechheit** (далі група А), на позначення особи – **der Flegel** (далі група В)).

2. Формування на основі одномовних тлумачних та синонімічних словників початкового списку слів, за допомогою яких розкриється зміст домінанти та визначення за допомогою вищезгаданої формули **ваги** домінанти.

3. Стратифікація початкового списку на основі частотних характеристик слів, що входять до його складу і поділ його на такі групи:

16	Flegelei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
17	Rüpelhaftigkeit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
18	Rüpelei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
20	Zynismus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0

Таблиця 2 Вага домінанти *Flegel* у витлумаченні слів вихідного списку

№ з/п	Іменник	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W9	W10	W сумарне	W середнє
1	Lümmel	0,33	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	9,08	0,9
2	Rüpel	-	1	1	-	-	1	1	1	1	1	7	0,7
3	Rowdy	1	1	-	-	-	1	1	-	-	-	4	0,4
4	Schnösel	-	1	-	-	-	1	1	1	-	-	4	0,4
5	Grobian	-	-	-	1	-	0,92	1	.	0,83	-	3,75	0,38
6	Lackel	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	3	0,3
7	Rabauke	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	0,1
8	Randalierer	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	0,1
10	Flaps	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	0,1
11	Lausebengel	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	0,1
12	Frechdachs						0,92	0,07				0,99	0,09
13	Lausbub; Lausekerl	-	-	-	-	-	0,91	-	-	-	-	0,91	0,09
14	Bengel	-	-	-	-	-	-	-	-	0,37	-	0,37	0,04
15	Pöbel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
16	Hooligan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
17	Zyniker	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0

- слова із нез'ясованою семантикою, тобто ті, що входять до складу ЛСГ, що формується, але не описуються домінантами *Frechheit* і *Flegel* (їх вага дорівнює нулю); із цими словами необхідно провести додатковий тест, який умовно можна назвати «тестом на головне значення» або «тестом на ядро» [3, 77]. З допомогою цього тесту ми визначаємо групи слів, об'єднаних значеннями «зухвалість, нахабство» та «нахаба, зухвалець», проте, в даному випадку зміст «зухвалість, нахабство» і «нахаба, зухвалець», отримає чітко окреслений план вираження, заданий словами, які входять до ядра (тобто *Dreistigkeit*, *Impertinenz*, *Unverschämtheit*, *Unverfrorenheit* (гр.А) і *Lümmel*, *Rüpel* (гр.В)). Таким чином, процедура вичленення ЛСГ може бути зроблена формально: якщо семантика слів, що залишилися у списку, може бути описана хоча б одним компонентом ядра (із заданою вагою не нижче 0,5), то тестоване слово зараховується до складу ЛСГ [3, 77]. Результати проведеного «тесту на ядро» заносимо до таблиць 3 і 4.

Таблиця 3

Вага «ядрових» слів *Dreistigkeit, Impertinenz, Unverschämtheit, Unverfrorenheit* у тлумаченні іменників вихідного списку (група А)

№ з/п	Іменник	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W9	W10	W11	Wсума рне	Wсер е дне
1	Indezenz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
2	Indiskretion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
3	Flegelei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
4	Rüpelhaftigkeit, Rüpelei	-	-	0,33	-	-	-	-	-	-	-	-	0,33	0,03
5	Zynismus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0

Таблиця 4

Вага «ядрових» слів *Lümmel, Rüpel* у тлумаченні іменників вихідного списку (група В)

№ з/п	Іменник	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W9	W10	W11	Wсумар не	Wсер е дне
1	Pöbel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
2	Hooligan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
3	Zyniker	-	-	0,33	-	-	-	-	-	-	-	-	0,33	0,03

Як бачимо з таблиці, у групі А тільки *Rüpelhaftigkeit* тлумачиться одним із компонентів, і має вагу 0,03, а в групі В лексема *Zyniker* отримує вагу 0,03. Тому ми можемо зарахувати їх до **дальньої периферії** досліджуваних ЛСГ.

Отже, у даній статті ми розглянули інвентаризацію ЛСГ іменників, що позначають ЗУХВАЛІСТЬ, НАХАБСТВО, визначили її ядерний, основний та периферійний склади та дійшли висновку, що на основі проведеного аналізу ряд слів таких як *Indezenz, Indiskretion, Flegelei, Zynismus* (гр. А) та *Pöbel, Hooligan* (гр. В) можна відрахувати зі складу досліджуваної групи, хоча вони й зустрічаються у синонімічних рядах декількох членів ЛСГ

Отримані дані дозволяють провести за даною процедурою інвентаризацію фразеологічних одиниць зі значенням «зухвалий, нахабний», що були виписані із німецьких фразеологічних словників. Вони також підлягають певній стратифікації за вагою своїх ядерних одиниць. Повний опис даної процедури стане предметом окремої статті.

Література:

1. Алефиренко Н. Спорные проблемы семантики: Монография / Н. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.

2. Быстрова Л. В., Капатрук Н. Д., Левицкий В. В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико – семантических групп слов / Л. В. Быстрова, Н. Д. Капатрук, В. В. Левицкий.- Филол. Науки. – 1980. № 6. – С. 75 – 78.
3. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики / В. В. Левицкий. – К., 1989.- 155 с.
4. Левицький В. В., Огуй О. Д., Кійко Ю. С., Кійко С. В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу / В. В. Левицький, О. Д. Огуй, Ю. С. Кійко, С. В. Кійко. – Чернівці, Рута, 2000. – 136 с.
5. Огуй О.Д. Індуктивні лексикографічні класифікації прикметників для побудови мовно-концептуальної картини світу: проблеми та перспективи / О. Д. Огуй.- Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. - Вип.27. - Житомир: ЖДУ, 2006. - С.40.
6. Степанова Г.В., Шрамм А. Н. Введение в семасиологию русского языка / Г. В. Степанова, А. Н. Шрамм. - Калининград, «Калининградская правда», 1980.- 72 с.
7. Угринюк Р.В. Інвентаризація лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові / Р.В.Угринюк.- Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка.- Випуск 27. – Житомир: ЖДУ, 2006.- с. 212-214.
8. Bulitta, Erich und Hildegard. Das Krüger Lexikon der Synonyme.- Frankfurt am Main: S.Fischer Verlag GmbH, Umschlaggestaltung, 1993.
9. Bünting, Karl-Dieter. Deutsches Wörterbuch.- Isis Verlag AG, Chur/Schweiz Gesamtherstellung: Isis Verlag AG, und Graphischer Großbetrieb Pößneck, 1996.
- 10.Duden; Bd. 8. Die Sinn- und sachverwandten Wörter.Synonymwörterbuch der deutschen Sprache. Neudr. der 2. Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1997.
- 11.Duden. Deutsches Universalwörterbuch. - Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2003.
- 12.Duden; Bd. 10. Bedeutungswörterbuch - Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1985.
- 13.Der kleine Duden. Der passende Ausdruck. Ein Synonymwörterbuch für die Wortwahl. Bearbeitet bei der Dudenredaktion. Dudenverlag. Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich., 1990 ISBN 3-411-04241-9 NE Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG.
- 14.Görner, Kempcke. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1982, 643 S.
15. Göttert, Karl-Heinz. Neues deutsches Wörterbuch. Mit den aktuellen Schreibweisen. – by Helmut Lingen Verlag GmbH & Co. KG 50679 Köln, 2007.
16. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Berlin, München, Langenscheidt KG, 2003.
17. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Berlin, München, Langenscheidt KG, 2008.

18. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. Neu herausgeben von Dr. Renate Wahrig – Burfeind. Mit einem „Lexikon der deutschen Sprachlehre“. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh, München, 2001.
19. Wahrig. Synonymwörterbuch. Neuausgabe. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH. Gütersloh / München. 2008, 1023 S.